

УДК [008+316.77] (063)
К90

Друкується за рішенням ученої ради
Харківської державної академії культури
(протокол № 3 від 29.10.2021 р.)

Відповідальний за випуск:
Ю. І. Лошков

Редакційна колегія:

Шейко В., д-р іст. наук, проф., академік Національної академії мистецтв України, засл. діяч мистецтв України, дійсний член Міжнародної академії інформатизації при ООН, ректор ХДАК, гол. редактор;

Лошков Ю., д-р мистецтвозн., проф., перший проректор ХДАК;

Косачова О., канд. наук із соц. комунікацій, доц., заст. декана факультету аудіовізуального мистецтва, голова Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених ХДАК (НТСА ХДАК);

Мачулін Л., канд. філос. наук, ст. викл., зав. редакційно-видавничим відділом ХДАК;

Бірьова О., канд. іст. наук, ст. викл. ХДАК;

Воскобойнікова Ю., д-р мистецтвозн., доц. ХДАК;

Зайцева М., канд. економ. наук, доц. ХДАК;

Кішмерешкіна М., магістр ХДАК;

Коржик Н., канд. наук із соц. комунікацій, доц. ХДАК;

Лисенкова В., д-р філос. наук, доц. ХДАК;

Мостова І., канд. мистецтвозн., ст. викл., декан факультету хореографічного мистецтва ХДАК;

Попова-Коряк К., канд. юрид. наук, ст. викл. ХДАК;

Радько О., канд. психол. наук, доц. ХДАК

Рибалко С., д-р мистецтвозн., проф., зав. каф. гуманітаристики та мистецтвознавства ХДАК;

Сокол Д., аспірант ХДАК;

Степанова О., канд. мистецтвозн., ст. викл. ХДАК;

Фесенко І., канд. мистецтвозн., доц. ХДАК;

Шелестова А., канд. наук із соц. комунікацій, доц. ХДАК.

К 90 Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матер. міжнар. наук. конф. (18–19 листопада 2021 р.) / Під ред. проф. В. М. Шейка та ін. — Харків : ХДАК, 2021. — 419 с.

УДК [008+316.77] (063)

© Харківська державна академія культури, 2021

В. Калініченко

**СІЛЬСЬКА (ЗЕМЕЛЬНА) ГРОМАДА:
ІСТОРИЧНА ДОВІДКА ПРО ОБ'ЄКТ МУЗЕЄФІКАЦІЇ**

V. Kalinichenko

**RURAL (LAND) COMMUNITY:
HISTORICAL REFERENCE ABOUT THE MUSEUMIFICATION OBJECT**

Сільська (земельна) громада — поземельне, господарське, соціальне об'єднання селянських дворів, система сусідських і родинних зв'язків, відносин, традицій. Сільська (земельна) громада еволюціонувала під впливом як зовнішніх факторів (економіка, ідеологія, податкова політика держави), так і внутрішніх, пов'язаних з особливостями розвитку селянського «світу».

Сільська (земельна) громада виникла в первісну епоху. Ознаками сільської (земельної) громади були звичаєві форми самоврядування та спільне володіння засобами виробництва.

Упродовж VI–IX ст. сільська (земельна) громада існувала в трьох стадіальних видах: великосімейна, територіально-великосімейна і територіальна громада. У X–XI ст. існували незалежні сільські громади (які називалися «верв») і залежні від замків громади князівських сіл.

Поширеною формою сільських громад в XIV–XVI ст. стали громади-волості. Громади-волості у XV–XVI ст. трансформуються в громади багатодвірного села. Великосімейні двори були їх складовою частиною. Великосімейні двори мали власне самоврядування, зберігали культ предків та звичаї. Стадіальна громада переходить до територіального (сусідського) виду.

У XVII–XVIII ст. територіальна (сільська) громада стає додатком помісної системи.

За рішенням російського уряду у 1839 р. сільська громада стала найнижчою адміністративно-господарською одиницею (частиною волості) на землях, де мешкали державні селяни. Під час селянської реформи 1861 р. на колишніх поміщицьких землях були юридично оформлені сільські громади.

У другій половині XIX ст. — 1917 р. сільська громада була адміністративно-господарською одиницею.

Революційні події 1917 р. сприяли відновленню сільської громади як інституту селянського самоврядування. Сільська громада Наддніпрянщини стала важливим фактором в аграрних перетвореннях, ставши посередником між більшовицькою владою і окремим селянським двором. Більшовики вирішили використати сільську громаду у справі колективізації села. За участю сільських громад мав проходити перерозподіл колишніх поміщицьких земель, а сама сільська громада була визначена однією з категорій землекористувачів. Через селянський опір колективізації, радянська влада влітку 1919 р. впала. На Наддніпрянщині наприкінці 1919 — на початку 1920 рр., більшовики відновили радянську владу. Сільська громада, що відстоювала інтереси своїх членів, для цієї мети була непридатна. Більшовики вирішили розколоти громаду. Але громада встояла. На початку 1921 р. серед селянства посилювся повстанський рух проти радянської влади. Більшовики, щоб утримати владу, були змушені поступитися своїми ідеологічними принципами, й перейшли до нової економічної політики.

Ігнорувати громаду радянська влада не могла. У листопаді 1922 р. прийнято в Земельний Кодекс УСРР, за яким радянська влада узаконила сільську громаду під терміном «земельна громада». Земельна громада — сукупність селянських дворів. У своїй діяльності земгромада зверталася тільки до двору (господарства), до складу якого повинен був входити кожний член громади. Селянин набував права користування землею, тільки перебуваючи в земельній громаді й тільки у складі двору.

Земельна громада мала широкі внутрішні можливості для організації кооперативних об'єднань й не могла стати основою колективізації. Колективізація не відповідала менталітету селянства і, як наслідок, мала насильницький характер. У 1928–1929 рр. більшовики змушували земельні громади переходити на статут товариства спільного обробітку землі. Селяни чинили опір колективізації.

Своєю демократичною, самоврядною суттю земельна громада суперечила тоталітарному режиму, який почав формуватися в СРСР. Земельна громада була ліквідована у лютому 1930 р., як й інші громадські, не державні, не контрольовані правлячим режимом інституції. У радянські часи, в умовах колгоспно-радгоспної системи селянського самоврядування не існувало. Найнижчою адміністративно-територіальною одиницею була сільська рада, яка також не мала самоврядних функцій.

Наприкінці ХХ ст. — початку ХХІ ст. триває земельна реформа в Україні, яка стала найтривалішою у світі. У межах реформи була ліквідована колгоспно-радгоспна система, сільські ради отримали самоврядні функції. З квітня 2014 р. розпочався процес децентралізації влади й створення об'єднаних територіальних громад (далі ОТГ). За законопроектами, прийнятими за основу в першому читанні 2019 р., ОТГ зможуть вільно розпоряджатися землями, які знаходяться на їх території. Але, після створення ОТГ, фактично відбулось укрупнення влади. ОТГ відтепер об'єднують кілька сіл і містечок. Окремі селянські двори втратили владу на селі з ліквідацією сільських рад, замість сільради запроваджена посада старости села. Старости села тепер не обирають, його призначає голова ОТГ.

Отже, сільська (земельна) громада — це природно створене історично розвинене місцеве сусідське соціально-економічне, політичне, ідеологічне, соціокультурне, побутове об'єднання селян та їх дворів; це соціальна організація селянських дворів, що поєднує у собі систему сусідських і родинних зв'язків, відносин, традицій; це соціальний організм, пов'язаний з традиційною формою розселення (село, хутір), демократичною системою управління, самоврядування й регуляції поземельних, економічних, побутових, соціальних та інших взаємовідносин своїх членів. Головною особливістю сільської (земельної) громади як соціального інституту, без якої вона не може існувати — є той факт, що влада в ній належить всім її членам (громадянам), а не якійсь особі, чи групі осіб. Свою волю громадяни реалізують на сході.